

ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНА ОСНОВА ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПРАКТИКИ ЯК ФОРМА ВИЯВУ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка

В статті проводиться соціально-філософський аналіз феноменологічної природи комунікаційних та комунікативних процесів, що проявляються в знаково-символічних формах.

Вступ

Сучасний геополітичний простір як особлива політична комунікативна практика «віддзеркалює» різні тенденції, що впливають на характер міжнародних відносин. Він стає транслятором постійної зміни балансу сил, переміщення полярностей, уточнення правил гри. Його конфігурація нагадує велетенську шахову дошку, де гравці обмінюються політичним хистом вже не одноосібно, представляючи кожен конкретну державу, а в співдружності з іншими країнами і державами. Сучасна сфера міжнародних відносин нагадує скоріше топологічну споруду, якій поки що бракує рівноваги, збалансованості. «Життєвий простір», де опинилася сучасна людина, виявився незнайомим, адже в ньому поліфонічно проявляються різні системи цінностей. Останні постають конкуруючими, бо ті культурні та релігійні практики, що їх репрезентують, відтворюють плюралізм і багатство традицій і звичаїв; виявляють різні спрямування та особливості історії; демонструють розбіжності етнічних ментальностей, способів життя й характеристик побуту. Кожна система цінностей представлена й зафіксована в знаково-символічній формі, а саме – в дискурсі та в «речах» – символічному бутті «штучної природи».

Соціум як «штучна реальність» виступає базисом для розгортання і розвитку комунікаційних та комунікативних процесів. З одного боку, комунікаційні процеси проявляються на рівнях: встановлення взаємозв'язків між різними вимірами людського буття (зокрема, духовним і матеріальним); взаємодії різних сфер людської діяльності; формування різних соціальних систем. З іншого боку, комунікативні процеси проявляються на рівні спілкування – сприйняття, фіксації та передачі інформації. Дискурс виступає в якості складної системи вербальних та невербальних засобів спілкування, що служать «інструментом» ефективного продукування сенсу повідомлень, якими обмінюються, представники різних культур, сфер знання, а також політичні опоненти. Тобто, в дискурсі, що означає «об'єднувати», «блукати», «міркувати» зовнішньо проявляються комунікаційні чинники. Також, він постає засобом спілкування – комунікативною основою. Остання теж може проявлятися як зовнішньо (якщо думку «висловлено», так і внутрішньо, якщо її «не висловлено»). Йдеться про констатацію діалектичного взаємозв'язку між духовним та діяльнісним.

Мислення людини також є дискурсивно-діалогічним, тобто суб'єкт конституює взаємозв'язок зі своїм внутрішнім «Я». Взаємозв'язки можуть встановлюватися не лише між активно діючими суб'єктами («живими»), а й у випадку «смерті автора» в процесі інтерпретації створеного ним тексту.

Отже, комунікаційні процеси постають безпосередньо зв'язками, взаємозв'язками, взаємодіями тощо, а комунікативні – різноманітними способами передачі та репрезентації інформації, представленої в предметно-речовій формі (коли прочитання потребує книга, історичний факт чи артефакт, пам'ятка культури, сама людина чи будь-який предмет) та знаково-символічній (сенса речей та висловлювань «закодованих» у самих речах і предметах, а також у символах, знаках, образах).

Вищевказані культурно-історичні традиції та інші системи цінностей представлені в різних типах дискурсу – науковому, релігійному, політичному та в дискурсах різних жанрів мистецтва. Нерідко їх поліфонічний характер зумовлює суперечності в процесі спілкування. Особливо яскраво вони відбиваються у політичній площині. Ці суперечності потребують вирішення, адже «конфлікт» не виступає конструктивною взаємодією, що сприяла б створенню справжнього комунікативного середовища. З цього випливає, що сучасна людина, яка опинилася на «розламі» історії, повинна не лише знайти спільну мову з іншими представниками людської цивілізації, але й прийняти їх життєві позиції.

Історично різні народи, нації, етнічні спільноти завжди мали багато спільного. Прикладом є торгівельні відносини, об'єднання країн у політичні та економічні співдружності. Сьогодні історичні артефакти – старовинні витвори мистецтва, рідкісні книги й рукописи вважаються цінними й знаковими для більшої частини людства, оскільки свідчать про наявність високого рівня цивілізації. Старовина символізує людську велич та вказує на здатність людини еволюціонувати в духовному плані.

Глобальні проблеми сучасності також необхідно вирішувати спільними зусиллями, тобто шляхом встановлення конструктивної комунікації.

Люди зазвичай виражають своє ставлення одне до одного та до інших речей через спілкування. Правильне спілкування є необхідною умовою для порозуміння. Вироблення спільних інтересів й визначення спільних перспектив цивілізаційного розвитку свідчитиме про формування конструктивних основ комунікації. Сучасний же політикум репрезентує крайній плюралізм позицій щодо майбутніх варіацій цивілізаційного розвитку та відтворює контрастність з огляду на вибір відповідних способів життя та культурно-історичних традицій. Контрастність точок зору представлена у множинності знаково-символічних форм (сюди можна включити інтерлінгвістичні особливості – різні варіації писемності, лінгвальні та паралінгвальні принципи спілкування, символіку, ритуально-обрядові традиції та особливості релігійних вірувань тощо). Отже, феноменологічна

сутність комунікаційних та комунікативних процесів є «опредмеченням» людських знань як основних змістовних компонентів свідомості, що проявляються в знаково-символічних формах.

Мета

Основним завданням даного дослідження є соціально-філософський аналіз феномену комунікації, її взаємодії з політичною сферою як особливою знаково-символічною практикою та виявлення характеру її взаємозв'язку із психічними структурами.

Аналіз досліджень і публікацій

Слід підкреслити, що актуальність вищевказаної проблеми пов'язана із значною кількістю публікацій і досліджень, що проводилися протягом останніх десятиліть. Не зважаючи на те, що феномен комунікації розглядався цілою плеядою західних класиків – філософів, соціологів, політологів, лінгвістів, зокрема, К.-О. Апелем, Н. Хомськи, З. Бауманом, Ю. Хабермасом, М. Фуко, Ж. Бодрияром, Ж. Дерріда та іншими, її більш-менш цілісного та завершеного образу сформувати не вдалося. Це пов'язано з тим, що природа комунікації є таємничою, а походження – невідомим. Людина може спостерігати лише деякі її зовнішні прояви на рівні мови, символів, знаків, предметів.

Основна частина

Перш за все, підкреслимо, що як «символ», так і «знак» виступають одними з найбільш складних термінів. Спочатку ці терміни майже не відрізнялися за значенням один від одного. Первісні прояви «символічного» були представлені в предметно-речовій формі. Вони наочно демонстрували сутність подій, відтворювали структуру речей, фіксували особливості явищ природи а також процес творення світу. Через брак досвіду і знань людина не все могла пояснити й описати словами, а тому створювала додаткові дискурсивні комбінації.

Згодом, піднявшись на рівень опису абстрактних сутностей, зокрема універсальній, вона починає відокремлювати поняття від речей, що їх вони позначали. Так, у сучасному розумінні слова «символ» (грецькою *symbolon* – знак, прикмета; *symballo* – поєднувати, зіштовхувати, порівнювати) – в широкому сенсі тлумачиться як поняття, що фіксує здатність матеріальних речей, подій, чуттєвих образів виражати (в контексті соціокультурних, аксіологічних шкал) ідеальні змісти, відмінні від їх безпосереднього чуттєво-тілесного буття. Символ має знакову природу й тому набуває усіх властивостей знаку [1, С. 899]. В свою чергу, «знак» – традиційно розглядається в якості матеріального предмета, що сприймається чуттєво (це може бути подія, дія або явище). В пізнанні він виступає в якості вказівки, позначення або представника іншого предмета, події, дії, суб'єктивного утворення. Знак призначений для набуття, зберігання, перетворення й трансляції певної інформації (повідомлення). Знак – інтерсуб'єктивний посередник, структур-медіатор в соціальних взаєминах і в комунікації [1, С. 391]. Отже, як бачимо, символ і знак мають спільну основу, однак протягом історичного розвитку і становлення культур вони набувають різного контексту. Причому, символи постають архетипними образами, що опи-

сують процес творення центру особистості, за твердженням К. Г. Юнга [2, С.63]. Це означає, що в них концентрується колективний образ несвідомого, тобто символи, на його думку, пов'язані не з різноманітними етапами й змінами процесу індивідуації, а з образами, що винятково належать новому центру свідомості [2, С. 64]. Процес сакралізації символів відбувається, з одного боку, за допомогою мови як особливої системи знаків, що розвивалася історично, накопичуючи ціннісну інформацію про світ й, з іншого боку, завдяки унікальній здатності людини надавати речам смисл, «одухотворювати» їх та вступати із ними в контакт, навіть у діалог.

Слід підкреслити, що символи є набагато красномовнішими й змістовнішими, ніж слова, тому людина є більш схильною до встановлення комунікативних актів, якщо вона творить або використовує символи. Наприклад, акт молитви здійснюється через духовне спілкування людини з сакральними образами, вираженими через предмети (іконами, писаннями, сувоями, скульптурами), гімн виконується на честь країни, політичної партії, армії, політичного діяча. Символи «краси», «величі», «добра», «справедливості», «мужності» є набагато вищими за їх носіїв і творців. Любов Ф. Петрарки до коханої жінки є проявом символічної основи духовності. Предметом такої любові не може бути звичайна людина. Беатріче, Лаура, Джульєтта перетворюються на недоторканий символ краси і досконалості, на архетипний образ колективного розуміння любові – символ «платонічного кохання». Таким же способом творяться й укорінюються в свідомості людини політичні символи й політичні міфи. Найпоширенішими з останніх сьогодні є міфи про супергероїв, про людей із надможливостями. Образи героїв цих міфів творять як самі люди, які мріють про казкове майбутнє, так і політтехнологи, які прикрашають теперішню дійсність. Причому, найкращим чином ці образи вкорінюються в дискурсі.

Отже, мова відіграє виняткову роль в процесі комунікації, адже саме завдяки мові вибудовується символічно-образна конфігурація знаків. Мова є складною семіотичною системою, що розвивається й постає специфічним та універсальним засобом об'єктивації змісту як індивідуальної свідомості, так і надіндивідуальної, а також культурної традиції, що забезпечує можливість інтерсуб'єктивності змісту, його процесуального розгортання в просторово-часових формах та рефлексивного осмислення. В якості системи мова виконує такі функції, як: 1) експресивна; 2) сигніфікативна; 3) когнітивна; 4) інформаційно-трансляційна; 5) комунікативна [1, С. 1250]. Погодимось з думкою С. Лангер про те, що первинний світ реальності є вербальним. Без слів людська свідомість не може втримати в розумі окремі об'єкти та їх відношення, а поза такого бачення не може існувати й розум [3, С. 114]. Саме перетворення досвіду на поняття, а не ускладнення сигналів й симптомів є головною дієвою силою мови [3, С. 114]. Отже, вона існує лише завдяки символам. Окрім цього, С. Лангер робить висновок щодо існування сили уявлення – особливо цінної якості людини, яка проявляється в здатності «володіти ідеями». Йдеться перш за все про дискурсивну природу

мислення й про те, що символ, який в первісному стані виглядав як звичайний знак, що був покликаний позначати конкретну річ, сьогодні перетворився на складне «нашарування» смислів. Тому природне бажання людини прочитати (первинне) істинне значення символів може призвести до плутанини та неоднозначності через суб'єктивність її позиції. Іншими словами, спочатку, опинившись у незнайомому й, навіть, «чужому» для неї світі, людина почала називати предмети іменами (так утворилися іменники), наділяти речі властивостями та описувати їх (йдеться про появу прикметників) та вказувати на те, що вони виконують різноманітні дії та функції (виникнення дієслів) тощо. Згодом вона встановила чіткі правила граматики та норми правильного спілкування. Однак, попри це, реальність, у якій перебуває людина, є набагато змістовнішою й виразнішою й тому її неможливо описати лише засобами мови. Це означає, що мови й дискурси характеризуються словотворчістю й є такими, що продовжують розвиватися.

В цьому контексті, М. Фуко, в своїй книзі «Слова та речі», дає визначення знаків через «подібність» із тим, що вони позначають. На його думку, знак має цінність лише тоді, коли він схожий із тим, на що він указує (на певну подібність). Попри це він не є гомологічним із позначуваним, адже його буття в якості прикмети практично нівелюється, коли його порівнюють із позначуваним. Звідси випливає, що знак є іншою схожістю, подобою іншого типу, що служить для розпізнання першого й одночасно виступає її відмінністю [4, С.65]. Основна ідея полягає в тому, що знаки складно не лише розпізнавати, але й розуміти їх істинний сенс. Вони виступають лише подобою істинного буття або ж його імітацією. Тому їх дійсно можна тлумачити крізь призму кожної суб'єктивної позиції. Особливо виразно проблема багатоваріативного тлумачення значення слів, знаків і символів проявляється в умовах сучасного плюралізму наукових парадигм.

Більше того, М. Фуко показав, що навіть, якщо людина побажає «промовляти» до аудиторії, не приховуючи своїх намірів і буде винятково щирою й відвертою, її слова все одно нечітко відобразять думки. Аудиторія, в свою чергу, трансформуватиме їх значення. Він підкреслював, що «дискурс», як його розуміють зазвичай, не є простим і прозорим сплетінням слів, таємничою тканиною речей й чітким поєднанням слів, забарвлених і доступних оку. Дискурс – це тонка контактуюча поверхня, що зближує мову й реальність, змішує лексику й досвід [5, С.49]. Він робить висновок, що дискурс – це подія знаку, однак те, що дискурс здійснює, є набагато більшим, ніж просте використання знаків. Саме тому його не можна звести до мови і мовлення [5, С.50]. З цього випливає, що дискурс можна тлумачити як особливу знаково-символічну форму комунікації, як сферу більшою мірою «не висловленого» (слово не може охопити всю повноту думки, а іноді лише викривляє її), що не лише може вийти за межі вербального, а й на рівні міркування і роздумів про світ, може долати будь-які часово-просторові межі й узагалі межі можливого.

На відміну, від М. Фуко, який пов'язував знаки й

символи з образами, що виникають внаслідок їх десакралізації, П. Козловський приділяв увагу проблемі тлумачення символів якраз через «прочитання» дійсності. Він вважав, що істинний зміст людини або будь-якого іншого предмета повинен «дбайливо» формуватися в процесі уважного ставлення до контексту шляхом репрезентації досконалого образу того, що розглядається [6, С. 13]. Особливого значення він надавав техніці й культурі. Саме техніка, на його думку, сприяє прояві того, що було прихованим, а культура доглядає за тим, що вже має деякий образ [6, С. 11]. В образі техніки уособлено необмежений потенціал людської думки та людських можливостей (фізичних і духовних), а в образі культури – відтворений моральний бік цієї проблеми. Толерантна взаємодія цих двох вимірів – дієвотворчого і морального свідчитиме й про ефективність будь-яких аспектів комунікації (зокрема політичної). Сьогодні ж для більшості країн світу суттєві надбання і зрушення в сфері науки і техніки свідчать про переваги і першість на геополітичному тлі.

Отже, спираючись на вищевказані аргументи, комунікацію можна тлумачити в якості смислового та ідеально-змістовного аспекту соціальної взаємодії. Дії, що свідомо орієнтовані на їх смислове сприйняття, є комунікативними діями. Основною функцією комунікації є досягнення соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного її елемента. Структура найпростішої комунікації включає як мінімум: 1) двох учасників-комунікаторів, наділених свідомістю та таких, що володіють нормами деякої семіотичної системи, наприклад мови; 2) ситуацію (або ситуації), які вони прагнуть осмислити й зрозуміти; 3) тексти, що виражають смисл ситуації в мові або елементах даної семіотичної системи; 4) мотиви й цілі, що наділяють тексти спрямованістю, тобто спонукають суб'єктів звертатися один до одного; 5) процес матеріальної передачі тексту. Отже тексти, дії, що спричиняють їх побудову і, навпаки, дії щодо реконструкції їх змісту і сенсу, а також пов'язані із цим мислення й розуміння, становлять зміст комунікації [1, С. 497].

В працях Ж.-Ф. Ліотара, І. Т. Касавіна, Б. В. Маркова представлено інший підхід до розуміння феномену комунікації. По-перше, вона розглядається у взаємозв'язку з політичною практикою. По-друге, її співвідносять із мовою, мовленням та вибором і виконанням конкретних соціальних ролей. А будь-яка роль передусім пов'язана з грою та входженням в той чи інший образ. Так, Ж.-Ф. Ліотар розглядав комунікацію як поле дискурсу, на якому відбуваються мовні ігри. Він наводить декілька характеристик цих ігор: по-перше, їх правила не містять в собі свою легітимізацію, однак становлять предмет згоди – явної чи неявної – між гравцями (однак це не означає, що вони встановлюють правила). По-друге, якщо немає правил, то немає й самої гри, навіть незначна зміна правила змінює природу гри, а «прийом» або висловлювання, яке не підкоряється правилу, не може належати цій грі [7, С. 32]. Він ототожнив процес спілкування з боротьбою. Мовна гра представлена як сукупність мовних актів, якими обмінюються учасники гри. Мовні ігри постають символічними, адже, на відміну від кінцевої мети (ре-

зультату гри), шлях до мети (процес гри) є завжди «прихованим» й невідомо якою буде стратегія гравців. Також в основі будь-якої гри закладено ідею виграшу, якого підсвідомо бажає будь-яка з сторін.

І. Т. Касавін вказував на те, що комунікатор вибирає з великого набору рухомих організованих синтаксичних альтернатив певні варіанти, адже мовлення потребує складного планування. Це дозволяє промовцю експліцитно виразити свої інтенції, прояснити загальні принципи. В межах цього коду відбувається поступове вивільнення від функції підтримки соціальної структури й переключення на організацію мисленнєвого процесу, розділення й комбінування ідей. Велика складність та диференційованість соціальної матриці й ролей вимагає експлікації каналів комунікації [8, С. 292]. Основна ідея полягає в тому, що учасники комунікації не лише свідомо розподіляють комунікативні ролі й комунікативні дії, але й приймають особливі рішення щодо вибору мовних стратегій. Мовна компетенція комунікаторів пов'язана, з одного боку, зі знанням граматики, стилістики та вмінням психологічно пристосуватися до аудиторії, а, з іншого боку, з розумінням специфіки образно-символічного підґрунтя дискурсу. Останнє формується на основі досвіду – набутих знань й залежить від приналежності до певного культурно-історичного типу. Іntenції учасників комунікації «закодовано» в різних синтаксичних варіаціях дискурсу й тому основна задача полягає в тому, щоб розшифрувати їх символічну сутність.

Іноді в процесі обміну інформацією трапляються ситуації, що ведуть до непорозумінь, конфліктів. Особливо гостро сприймаються й розв'язуються політичні конфлікти. Це свідчить про хибне сприйняття смислу повідомлень, неправильне тлумачення значень одиниць дискурсу. Б. В. Марков зазначає, що комунікація – це не просто передача й сприйняття інформації і, хоча спілкування дійсно передбачає наявність певного рівня компетентності, досягнення консенсусу й виконання мовних норм, однак це ще не забезпечує адекватної комунікації, що може виявитися спотвореною, заснованою на міфах, ідеологемах і різного роду забобонах. [9, С. 77]. Йдеться як про неадекватне «прочитання» знаково-символічної конфігурації того чи іншого висловлювання, так і про те, що учасники комунікації в процесі дискусії нерідко демонструють полярні світоглядні орієнтири. По суті, спілкуючись однією мовою, вони не можуть знайти точку дотику в жодному з питань. Якщо ж не встановлюються взаємозв'язки між комунікаторами або, якщо комунікація носить односторонній характер, то вона може перетворитися на знаряддя політичного впливу на свідомість людини.

А. Тойнбі якраз розглядав феномен комунікації в якості базисного інституту, від якого залежить існування універсальної держави. На його думку, комунікації постають не лише знаряддям військового панування універсальної держави, але й знаряддям політичного контролю [10, С. 338]. Тобто, комунікація може розглядатися символічно як спосіб «прокладання шляху», що може здійснюватися природним способом внаслідок пізнавальної діяльності людини, з метою освоєння нових територій, отри-

мання інформації про них та ознайомлення з ними. Однак, загалом, вона здійснюється «неприродним» способом, внаслідок політичної зацікавленості, з метою загарбання цих територій. Причому загарбання цих земель відбувається військовим способом.

Конфігурація геополітичного простору відтворена графічно, за допомогою знаків, символів та інших маркерів, у вигляді різноманітних типів географічних позначень, карт. Вона може змінюватися через вплив різноманітних факторів: історичних, політичних, економічних, соціокультурних, природних, геологічних тощо. Це свідчить про взаємозв'язок природних і соціальних процесів, який встановлює наділена свідомістю людини через спілкування.

Висновки

1. Знаково-символічна форма прояву комунікаційних та комунікативних процесів постає особливим виміром об'єктивної реальності (предметно-речової), що, внаслідок постійного «опредмечення» й «розпредмечення», відтворюється в свідомості суб'єкта щоразу в знятому вигляді. Творчий характер такого «метасимволічного» життєвого простору свідчить про унікальну здатність людини наділяти матеріальні речі найвищими трансцендентними значеннями й, за допомогою мислення, «заглиблюватися» у світ абстрактних феноменів та мікропроцесів, змушувати цей світ існувати незалежно від індивідуальних суб'єктивностей.

2. Цей «метасимволічний» життєвий простір розгортається у часі під впливом творчого характеру мислення й необмежених можливостей людської свідомості накопичувати інформацію як зсередини (шляхом самопізнання), так і ззовні (шляхом пізнання об'єктивного світу).

3. Творчий характер прояву смислових комбінацій універсальних дискурсивних феноменів – знаків, символів, образів – є свідченням прояву сублімації з огляду на неперервний процес становлення психічних структур та, у зв'язку із цим, і самого комунікативного середовища.

Список літератури

1. Новейший философский словарь: 2-е изд., перераб. и дополн. – Мн. : Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001. – 1280 с.
2. Юнг К. Г. Психология и алхимия: / Карл Густав Юнг, пер. с англ. С. Удовика. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА, 2008. – 603, [5] с. – (Philosophy).
3. Лангер С. Философия в новом ключе: Исследование символики разума, ритуала и искусства: Пер. с англ. С. П. Евтушенко / Общ. ред. и послесл. В. П. Шестакова. – М. : Республика, 2000. – 287 с. – (Мыслители XX века).
4. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / Пер. с фр. В.П. Визгина, Н.С. Автономовой; Вступ. ст. Н.С. Автономовой. – СПб. : А-сad, 1994. – 406 с.
5. Фуко М. Археология знания: Пер. с фр. / Общ. ред. Бр. Левченко. – К. : Ника-центр, 1996. – 208 с. – (Серия «OPERA APARTA»; Вып. 1).
6. Козловски П. Культура постмодерна: Общественно-культурные последствия технического развития: Пер. с нем. – М. : Республика, 1997. – 240 с. – (Философия на пороге нового тысячелетия).
7. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Пер. с фр. Н.А. Шматко. – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб. : Алтейя, 1998. – 160 с.
8. Касавин И. Т. Миграция. Креативность. Текст. Проблемы неклассической теории познания. – СПб. : РХГИ,

1998. – 408 с.

9. Марков Б. В. Философская антропология: очерки истории и теории. – СПб. : Издательство «Лань», 1997. – 384 с.

10. Тойнби А. Дж. Исследование истории: Цивилизации во времени и пространстве / Арнольд Дж. Тойнби; пер. с англ. К. Я. Кожурина. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА, 2009. – 863, [1] с.

Ю. В. Харченко

ЗНАКОВО-СИМВОЛИЧЕСКИЙ БАЗИС ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ ПРАКТИКИ КАК ФОРМА ПРОЯВЛЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ

В статье проводится социально-философский анализ феноменологической природы коммуникационных и коммуникативных процессов, которые проявляются в знаково-символических формах.

Y. Kharchenko

THE SIGN-SYMBOLIC BASIS OF POLITICAL COMMUNICATIVE PRACTICE AS A FORM OF POLITICAL CONSCIOUSNESS DISPLAY

In the article the socio-philosophic analysis of the phenomenological nature of communicative and communication processes that display in sign-symbolic forms is carried out.